

HOSPITALS/BCN

GUIA D'HISTÒRIA URBANA

MUHBA MUSEU D'HISTÒRIA URBANA DE BARCELONA

CAT 35

Ajuntament de Barcelona
MUHBA
MUSEU D'HISTÒRIA URBANA DE BARCELONA

Museu d'Història de Barcelona
Plaça del Rei, s/n
08002 Barcelona
informacio@mhba@bcn.cat
tel. 93 256 21 22

barcelona.cat/museuhistoria
facebook.com/barcelonacultura
twitter.com/bcnultura

- GUIES D'HISTÒRIA URBANA DEL MUHBA:**
1. BARCELONA/BCN	18. BALCONADA/BCN
2. GAUDI/BCN	19. INDIANS 1836-1868/BCN
3. DIAGONAL/BCN	20. MACOSA/BCN
4. PARCS/BCN	21. II GUERRA MUNDIAL 1939-1945/BCN
5. GÒTIC/BCN	22. LA MAQUINISTA/BCN
6. ARGUÀ/BCN	23. PUIG I CADAFALCH/BCN
7. BARRAQUES/BCN	24. SEXUALITATS S. XX/BCN
8. DEFENSA 1936-39/BCN	25. AIGUA KM ZERO/BCN
9. ORIENT/BCN	26. AUTÒMÒBIL/BCN
10. SEAT 1950-65/BCN	27. FABRA I COATS/BCN
11. POBLENOS/BCN	28. REVOLUCIÓ LIBERAL/BCN 1820-1843
12. TEATRES/BCN	29. SANT MARTÍ/BCN
13. COOPERATIVES 1842-1939/BCN	30. LLUITES SOCIALS 1917-1919/BCN
14. INDIANS 1736-1847/BCN	31. ESCOLA PÚBLICA/BCN 1900-1970
15. RERAGUARD/BCN	32. MERDA URBANA/BCN
16. ROMANIC S. XI-XIII/BCN	33. DOMÈNECH I MONTANER/BCN
17. CAL·LUBEN	34. EV BESOS/BCN

© de l'edició: MUHBA, 2023

1a edició: desembre 2023

AUTORIA
Josep Barceλό i Alfons Zarroso

COORDINACIÓ EDITORIAL
Marta Iglesias

FOTOGRAFIA
Arxius Clínic Barraquer, Arxius Fotogràfic de Barcelona AEB, Arxius General de la Diputació de Barcelona AGDR, Arxius Històric de Barcelona AHCB, Arxius Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau AHSCP, Arxius Joan Vendrell, Arxius Kim Manresa, Arxius MUHBA, Arxius Municipal del Districte d'Horta Guardià AMUHDS, CC-BY Propietat de l'estat del Catàleg Arqueològic, CRA Biblioteca del Campus Clínic, Fundació Museu d'Història de la Medicina de Catalunya (Fons Carles Hervas) FMHMC, Marta Iglesias MIU. Foto coberta: Infirmeria de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau c.1923. Arxius Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau AHSCP.

DISSENY I MAQUETACIÓ
noúria.net / Xavi Piretas

EL PERIÒDIC
ara.cat

INTRODUCCIÓ

Els hospitals permeten d'explicar la ciutat. La seva creació i evolució al llarg dels segles són una talada aïdat per observar les respostes assistencials que ha procurat la ciutat per fer front a tota mena d'adversitats que no tan sols es van limitar a situacions de malaltia. Així, la geografia i l'arquitectura urbana hospitalària que recull aquesta guia abracen des dels primers hospitals medievals fins a la munició d'institucions que van revolucionar el panorama assistencial ja en la ciutat contemporània.

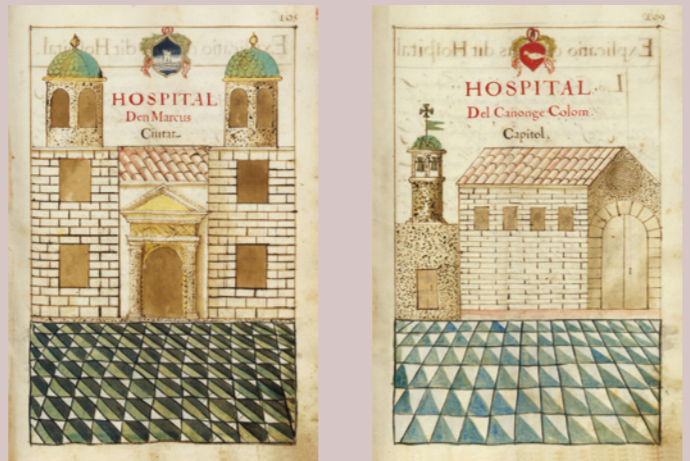
ELS PRIMERS HOSPITALS DE BARCELONA (SEGLES X-XIV)

La història dels hospitals és, en bona part, la història de l'hospitalitat. Amb l'emergència i la consolidació del cristianisme, l'hospitalitat i la caritat es van convertir en els eixos vertebradors dels primers hospitals medievals, els quals sorgiren de la necessitat de donar auxili a diversos col·lectius amb un denominador comú: la pobresa. A Barcelona, la primera notícia de la fundació d'un hospital es remunta a l'època del vescomte Guitard, vers el 980, i era situat darrere de la catedral, a l'actual carrer de la Freneria. El 995 trobem la primera referència d'un altre espai assistencial, el de l'Hospital de la Seu o de la Canònica —Hospitals Barcinonensis Canonicæ—, que aleshores va esdevenir el principal establiment assistencial de Barcelona fins que l'any 1236 va ser absorbit per l'Hospital d'en Colom.

Ben aviat, els hospitals també es van incardinar en el bon govern de la ciutat, fos com a institucions imprescindibles per donar resposta als problemes col·lectius derivats d'un cert creixement urbà, econòmic i comercial, o com a instruments de control social de grups estigmatitzats i eines de legitimació política per les elits locals. Per això, a partir dels segles XII i XIII, molts benefactors individuals —tant clergues com laics— van començar a disposar en els seus testaments que una part o la totalitat de les seves fortunes es dediquessin a la construcció de nous hospitals per als pobres de Barcelona.

La plaça del Canonge Colom, adjacent a la capella de l'Hospital de la Santa Creu. Tant i una com l'altre ocupen els espais de l'antic Hospital d'en Colom, un dels petits hospitals medievals que es van fusionar per donar lloc a l'Hospital de la Santa Creu. Autor desconegut, c. 1950. AHSCP

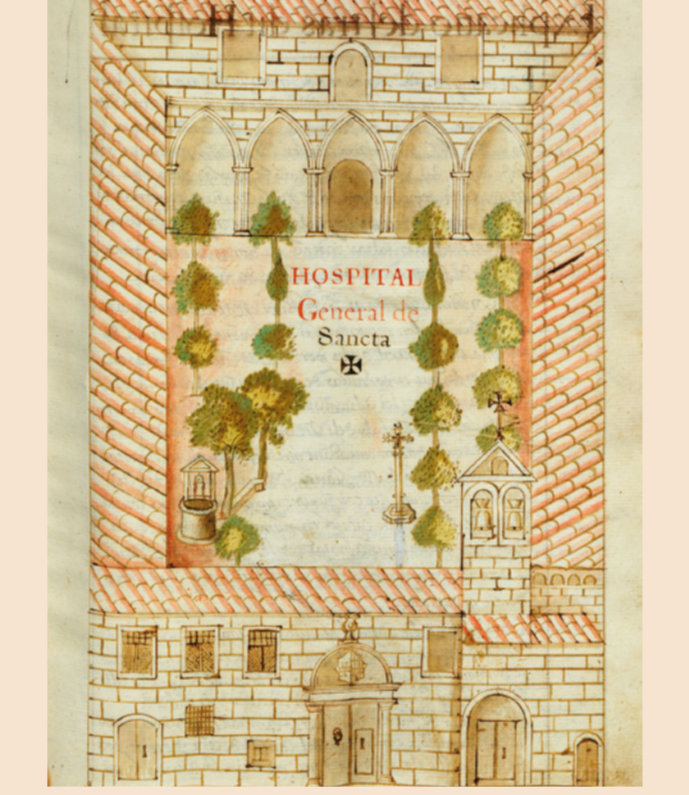
Representació dels sis hospitals (amb el seu escut) existents abans de la fundació de l'Hospital de la Santa Creu. Imatges extretes del Llibre que conté tot el principi de l'Hospital general de Santa Creu y de la Convalescència, 1674. AHSCP

UN NOU I GRAN HOSPITAL GENERAL PER A TOTA LA CIUTAT: L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU (SEGLES XV-XVIII)

A partir de la segona meitat del segle XV, els estralls epidèmics van propiciar una nova concepció social de la pobresa com a font d'infecció i perill social. Aquest fet va afavorir que els petits hospitals fossin reemplaçats per d'altres de més nous i més grans —coneguts com a hospitals generals—, que, per la por del contagi, es van ubicar extramurs de la ciutat.

A Barcelona, el 1401 es va iniciar la construcció de l'Hospital General de la Santa Creu, fruit de la fusió patrimonial dels sis hospitals precedents: de Sant Llàtzer, d'en Marcús, d'en Colom, de Santa Eulàlia del Camp, de Sant Macià i d'en Desviar. Situat al mateix solar de l'antic Hospital d'en Colom, van assistir a l'acte de col·locació de la primera pedra el rei Martí l'Humà, el bisbe Joan Armergot i els consellers de la ciutat.

Segons les ordinations de 1417, en aquest nou hospital s'hi acollien «homens e dones pobres, atollats, contrets, orats, nafrats e havents de altres misèries humanes, infants expositos e altres persones miserables de diverses nacions e condicions». Per atendre'ls, el centre disposava dels serveis de metges, infermers, barbers experts en cirurgia i apotecaris o especiers, com també d'un prior, que s'ocupava de la cura espiritual dels malalts. Durant els primers segles de funcionament hi sovintjaren les obres d'ampliació, ja fos per fer front als pics de demanda assistencial fruit de les diferents epidèmies i guerres com per adaptar l'edifici a la progressiva especialització mèdica. Així va ser com, entre el 1627 i el 1680, es construïren noves dependències annexes a l'hospital, com ara la Casa de Convalescència.

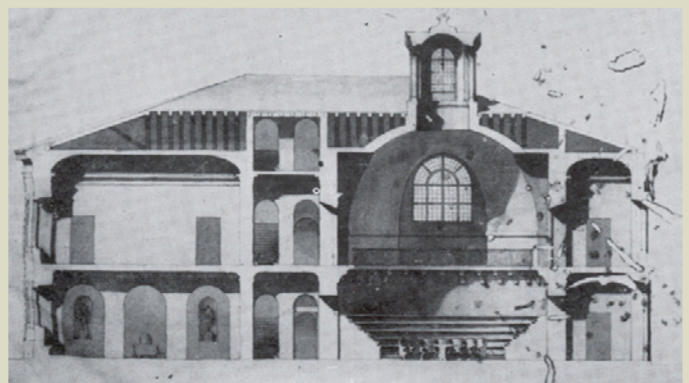

L'Hospital de la Santa Creu reproduït en el Llibre que conté tot el principi de l'Hospital general de Santa Creu y de la Convalescència, 1674. AHSCP

DE L'AULA D'ANATOMIES AL REIAL COL·LEGI DE CIRURGIA (SEGLES XVI-XVIII)

Des d'època medieval, els professionals de la salut tenien una formació reglada: a la universitat, els metges, i als gremis, els cirurgians i els apotecaris, sota l'atiploc i el control de l'Administració municipal. A Barcelona, la ciutat administrava l'Hospital General i també la formació dels seus professionals de la salut.

A partir del segle XV, la dissecció del cadàver va esdevenir una pràctica docent habitual a la Corona d'Aragó. A Barcelona, la caseta d'anatomia impulsada per la ciutat, anomenada aula d'anatomies, era al Raval, dins de l'Hospital General, des del segle XV. Era un espai a l'aire lliure al costat del cementiri de l'hospital, conegut com «el corrale», on a l'hivern es muntava un cadafal de fusta al voltant de la taula de dissecció. Al segle XVII, anys després d'haver suprimit els estudis universitaris de la ciutat, les autoritats borbòniques van crear en aquest espai el Reial Col·legi de Cirurgia, on el teatre anatómic va tenir un lloc central, disposat en la tradicional forma circular que centrava totes les mirades en la taula d'anatomies. El col·legi, inaugurat el 1760, va esdevenir el lloc de formació d'una professió unificada, el metge cirurgià, des del primer terç del segle XX, i fou l'embró i la seu de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona entre el 1842 i el 1906.

Secció de les plantes del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona, segons l'arquitecte Ventura Rodríguez, aprovats pel rei a Madrid, 1760. Arxius FMHMC

NOVES INSTITUCIONS PER A UNA NOVA SOCIETAT: LA CIUTAT CONTEMPORÀNIA (SEGLES XIX-XX)

A partir del darrer terç del segle XVIII, fruit de les transformacions derivades de l'increment i la reestructuració de les activitats comercials i, sobretot, de la nova indústria de les indies, Barcelona es va començar a densificar, especialment al Raval, a Sant Pere i als voltants de les portes de la ciutat emmurallada. El conjunt d'aquests factors va fer que, durant la primera meitat del segle XIX, l'Hospital de la Santa Creu arribés al límit del col·lapse i se situés al centre d'un debat en què calia conjugar ordre i higiene.

El nou Estat liberal detectà aquests problemes, però les seves propostes polítiques no es van arribar a concretar mai per manca de finançament. L'hospital públic es va continuar considerant com un espai d'assistència benèfica per al malalt pobre. Enfront d'això, la política municipal i, sobretot, la iniciativa privada van ser les úniques que crearen noves institucions per ampliar l'oferta de serveis assistencials. Les dures condicions de vida a la ciutat industrial es van aferrar amb una lògica burgesa i catòlica —en forma de noves iniciatives hospitalàries i assistencials— i segons les pràctiques del mutualisme en les seves diverses expressions: obrer, catòlic i patronal.

Assistència a bojos, dones i infants

En un context de canvi social i cultural del significat de la bogeria, junt amb el desenvolupament de la salut mental com a especialitat van augmentar els casos de patologies mentals i la demanda d'internaments. L'Estat, tot i legislar la creació específica d'institucions per a malalts mentals, no invertia en la construcció de manicomis públics. Per això, aviat en van sorgir de privats, com ara la «casa de locos» del metge Antoni Pujadas a Ciutat Vella. Tancat per les queixes dels veïns, se'n van traslladar els pacients al que el 1854 va esdevenir l'Institut Manicòmic a Sant Boi de Llobregat. Aquest fet va obrir la porta a una psiquiatria entesa com a disciplina mèdica i com a objecte de gestió empresarial. El 1857, el metge Joan Giné Parraquès va establir el manicomi de Nova Bellem a Gràcia, que el 1872 va ser traslladat a Sant Gervasi de Cassoles, on va romandre actiu fins a mitjan segle XX. L'any 1863, els metges Tomàs Dolça i Pau Llorach impulsaren un Institut Frenopàtic a Gràcia, traslladat al barri de les Corts el 1874 per la pressió urbanística, i que va restar obert fins a l'any 2000, quan l'Hospital Universitari Dexeus-Quirón va adquirir l'espai per ubicar-hi la nova seu.

Panoràmica aèria a mitjan del segle XX de l'Institut Mental de la Santa Creu. Projecte plantejat i dissenyat pel metge Emili Pi i Suñer i l'arquitecte Josep Oriol Bernadet. Autor desconegut. AMDHG

Tot i aquesta privatització de l'atenció als malalts mentals, l'Ajuntament barceloní també va proposar solucions per millorar les condicions de vida dels dements acollits a les sales d'orats de l'Hospital de la Santa Creu. El projecte que finalment va reeixir fou el redactat pel metge Emili Pi i Suñer i l'arquitecte Josep Oriol Bernadet el 1860. Amb seu a Nou Barris, l'Institut Mental de la Santa Creu no es va acabar de construir fins al 1915 per problemes de finançament, i va esdevenir l'exemple primer a Espanya d'arquitectura moral pensada per disciplinar el malalt.

Germanes infermeres treballant a la sala de biberons de la Casa de la Maternitat. Barcelona, primer terç del segle XX. AGDB

En el marc de la Llei de beneficència de 1849, les autoritats van impulsar, l'any 1853, la Casa Provincial de Maternitat i Expositos als drets de les Ramelletes per tal d'allotjar-hi les dides, els lactants i els deslletats de l'Hospital de la Santa Creu. Atesa l'ocupació d'una part dels espais de la Casa de Misericòrdia, coneguda com a hospital i asil de la ciutat, els conflictes institucionals, derivats en bona part per la manca de finançament, van ser constants. Es van superar parcialment el 1883, quan la Diputació de Barcelona va començar a bastir la Maternitat a les Corts en forma de pavellons i d'asil modernista. El 1913, la lluita municipal contra la mortalitat infantil va afavorir la creació de la Casa de Lactància a fi d'atendre les dones embarassades i l'alimentació dels nadons.

Mutualisme

Des del darrer terç del segle XVIII, la població barcelonina es va organitzar en gremiats, confraries i montepios per auxiliarse en cas de malaltia o mort i evitar d'ingressar a l'Hospital General, que encara s'associava normés a malalts pobres. Les societats de socors mutu, de naturalesa privada i sense ànim de lucre, es consolidaren a conseqüència de les mancances socials i sanitàries que afectaven les classes populars urbanes.

Sala de Raigs X de la Quintà de Salut (Altaïssa, coneguda com el Palau de la Mutualitat). Barcelona, dècada de 1930. Arxius FMHMC (Fons Carles Hervas)

A Barcelona es multiplicaren entre la segona meitat del segle XIX i primera del XX. El cas més paradigmàtic és la fundació, el 1903, de l'Aliança Montepio de Camareros de Barcelona. L'any següent ja va obrir una petita clínica a Sant Gervasi per iniciativa del metge Josep Girona i Trius. A partir d'aquell moment, l'Aliança va proporcionar als seus associats assistència mèdica i quirúrgica, subsidis i indemnitats per malaltia, invalidesa, defunció i enterrament. El 1906, la clínica es traslladà a l'Eixample i, finalment, el 1917 es va ubicar al Palau de la Mutualitat, tot ampliant el nombre de llits i serveis ofertats als seus associats, fins avui.

Els grans hospitals

En un context de conflictivitat social creixent, la caritat privada exercida per les elits burgeses barcelonines va suplir les mancances estatals. A més d'escoles i d'asils de tota mena, dones de l'alta burgesia van patrocinar diferents hospitals, com el de Nostra Senyora del Sagrat Cor (1878), dirigit per Salvador Cardenal, un cirurgià pioner en la introducció de la cirurgia antisèptica. Aquest centre acollia malalts de beneficència i, aleshores, pacients distingits, els quals rebien una atenció especial a canvi del pagament per l'estada. De manera semblant, amb una oferta simultània de serveis mèdics i de pagament, el metge Francesc Vidal Solares i les religioses paüles van fundar, entre els anys 1886 i 1890, l'Hospital de Nens Pobres al xamfrà entre el carrer del Consell de Cent i el passeig de Sant Joan. Totes dues institucions, erigides a l'Eixample, han anat transformant els seus edificis i pràctiques al llarg del temps amb la implantació de tecnologies, especialitats i criteris de gestió empresarial, que continuen existint encara avui dia.

Façanes de l'Hospital Clínic i Provincial de Barcelona i de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, xamfrà Casanova i Provença, amb vista a la línia de tramvia. Barcelona, dècada de 1920. Arxius FMHMC (Fons Carles Hervas)

Altrament, l'hospital no esdevingué una institució científica i d'assistència sanitària per a totes les classes socials, amb un eminent caràcter docent i formatiu, fins a principis del segle XX. A Barcelona, la construcció de l'Hospital Clínic, una de les poques iniciatives impulsades per l'Estat, s'erigeix en l'exemple paradigmàtic. Es va projectar el 1877, però les obres del centre no es van poder començar fins al 1895, i la inauguració fins a principis del 1907. La seva arquitectura, basada en pavellons separats, era determinada per l'ideal higienista de màxima ventilació, insolació i aïllament en cas d'infecció. Aquest mateix ideal higiènic també es pot trobar, per exemple, en el projecte de l'Eixample de Cerdà.

Tanmateix, el cas paradigmàtic d'arquitectura hospitalària en forma de pavellons el trobem al recinte modernista de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona. Dissenyat per l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner, la construcció es va començar el 1902 gràcies al llegat del banquer Pau Gil, però no va ser fins al 1916 quan s'hi feren les primeres activitats mèdiques. Se'n va demorar la inauguració fins al 1929, moment en què també es va tancar l'antic edifici de 1401, situat al Raval.

En un context de fort creixement demogràfic de la ciutat, els serveis sanitaris municipals de Barcelona també es van veure obligats a crear nous centres d'assistència. El 1914, l'Hospital d'Infecciosos —actualment, Hospital del Mar—; el 1924, l'Hospital de l'Esperança o d'Incurables, i el 1947, el Servei de Traumatologia i Urgències Municipal de les Drassanes, transformat en el centre quirúrgic d'urgència el 1956 (l'actualment centre Pere Camps).

Postal d'una vista general de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau en la fase final de construcció dels pavellons modernistes dissenyats per Domènech i Montaner. Barcelona, dècada de 1920. Arxius FMHMC (Fons Carles Hervas)

El negoci de la salut i les clíniques privades

La cirurgia no es va obrir pas definitivament fins a la superació progressiva de les barreres del dolor —anestèsia—, de l'hemorràgia tècnica hemostàtiques— i de la infecció —antisèpsia i asèpsia—. Hi va contribuir la recerca bàsica portada a terme als laboratoris, que va donar lloc a un nou espai: la sala d'operacions. A Barcelona, les noves tècniques van ser incorporades i adaptades per alguns cirurgians, cosa que es va traduir en la creació de clíniques quirúrgiques privades. Les primeres van sorgir al Raval, prop de l'Hospital de la Santa Creu, però es van anar desplaçant cap a la ciutat burgesa a la cerca de nous punts als quals es pogués oferir una tecnologia que ja no es podia instal·lar al domicili del pacient. Aquest fet canvià les formes i els escenaris de la relació metge-malalt per al conjunt de la població que, de manera progressiva, va esdevenir pacient hospitalari.

Al llarg del primer terç del segle XX, Barcelona va arribar al mitjà d'habitants. La salut va esdevenir aleshores un objecte de consum i, en un mercat mediat de gran demanda, les clíniques privades es van desplaçar per tota la ciutat, situades en eixos viaris amb transport públic. Amb l'objectiu d'oferir un espai de benestar similar al domèstic, l'arquitectura de les clíniques va prendre com a exemple les grans cases de dues a quatre plantes construïdes per famílies burgeses, tot i que la majoria no van resistir el baró de l'especialitat immobiliària de la segona meitat del segle XX. El model de clínica quirúrgica especialitzada va tenir un gran èxit terapèutic. Les pràctiques mèdiques estaven en plena transformació, i també la relació entre els professionals de la salut i els pacients. Es tractava d'una medicina cada cop més tecnològica. En aquestes dècades es van crear nous espais mèdics privats, com a laboratoris d'anàlisis clíniques, gabinets radiològics, instituts de terapèutica física, serveis de transfusió de sang, etc. Al costat d'aquestes iniciatives mèdiques empresarials destacava l'associació de metges en instituts «poli clínics», com ara la Clínica Plató (1926). Algunes d'aquestes clíniques, com ara la Corachan (1921) o la

Postal publicitària de la Clínica oftalmològica Barraquer, dissenyada en el temps del GATCPAC per l'arquitecte racionalista Joaquim Lloret i Homs, inaugurada a Barcelona el 1941. Arxius FMHMC

Barraquer (1934), han sobreviscut i s'han adaptat a nous models de gestió empresarial.

Dispensaris i campanyes sanitàries

Una de les conseqüències de la industrialització i la densificació urbana i a l'abril a Barcelona va ser l'aparició de malalties infeccioses, com ara la tuberculosi, que van colpir la població treballadora, afèblida per uns condicions laborals i de vida pures dures. La microbiologia dominant va centrar les campanyes sanitàries en el control del bacil, tot relegant a un segon pla els condicionants socioeconòmics o ambientals com a causa de les malalties infeccioses.

Façana dels Dispensaris Blancs al passeig de Sant Joan, creats per la Caixa de Pensions en el marc de la lluita antiburgesa. Barcelona, dècada de 1920. Arxius FMHMC

Durant el primer terç del segle XX, la iniciativa caritativa pública —primer sota el control de la Mancomunitat i després de la Generalitat republicana— va actuar construint dispensaris antiburgesos per evitar els contagis. El metge Lluís Sayé va dirigir la política assistencial antiburgesa pública i va crear diferents dispensaris, com el del Poble-sec (1918) i, amb més mitjans, el Dispensari Central Antiburgesos del carrer de Torres Amat, projectat pels arquitectes del GATCPAC i enllestit el 1938. La iniciativa privada també hi va tenir un paper rellevant des de bon principi, creant els Dispensaris Blancs (1904) patrocïnats per "la Caixa" al passeig de Sant Joan, i en funcionament fins al 1971.

La guerra civil i els hospitals de sang

Durant els primers dies de la revolta, els ferits van ser atesos a l'Hospital Clínic i a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, aquest darrer rebatejat durant el conflicte amb el nom d'«Hospital General de Catalunya». La resta d'hospitals de la ciutat també es posaren al servei de les necessitats de guerra, i altres edificis van actuar com a hospitals de sang de manera improvisada. La Creu Roja hi va tenir un paper destacat amb el seu «Hospital central», situat al carrer del Dos de Maig, i amb altres espais convertits en centres assistencials, com ara el convent i l'església dels caputxins de Pompeia, la Clínica del Pilar o l'Institut Dalmès. D'altra banda, el sindicat anarquista CNT i els diferents partits polítics van gestionar centres mèdics destinats a l'atenció dels seus correligionaris

Campanya d'extracció de sang a dones donadores per part de l'equip mèdic liderat pel metge Frederic Duran Jordà, a l'Hospital 18. Barcelona, 1938. Arxius FMHMC

ferits al front, com ara l'Institut Clínic de Montjuïc, on el Partit Socialista Unificat va dirigir el Servei de Transfusions de Sang de l'exèrcit sota l'organització del metge Frederic Duran Jordà.

Postguerra: misèria i propaganda a la Barcelona franquista

Un cop acabada la guerra, hi va haver processos de depuració política de professionals a tots els hospitals. Els anys quaranta foren anys de penúria. El tifus s'escampava entre la població i el barriarrisme i les condicions de vida en general tenien la ciutat de gris. A més, les poques transformacions arquitectòniques i organitzatives d'aquella dècada van tenir un caràcter més propagandístic que no pas real. En aquest context, l'Hospital Municipal d'Infecciosos va centrar l'atenció de les autoritats locals franquistes. El 1943 el van rebatejar com a Hospital Nostra Senyora del Mar i, en les dècades centrals del segle, va tenir un paper destacat en la lluita contra la poliomièlitis.

El 1944, el Govern franquista va introduir el Seguro Obligatori de Enfermedad (SOE), el qual preveia la creació de residències sanitàries —eufemisme que substituïa la concepció pejorativa que encara tenia l'hospital com a lloc reservat als pobres—. A Barcelona, la primera «residència» es va inaugurar el 1956 amb el nom de Francisco Franco —factual Hospital de la Vall d'Hebron—. Situada a la perifèria de la ciutat, quan els barris de la Vall d'Hebron i de Montbau encara no existien, volia representar la solidesa del Règim en una estratègia d'aparent modernització tècnica. El cas coincideix amb una arquitectura «monumentalista»

Panoràmica aèria de la Residencia Sanitaria 'Francisco Franco', actual Hospital de la Vall d'Hebron. Barcelona, 1950. Arxius FMHMC (Fons Carles Hervas)

típica del franquisme, basada en la voluntat d'imposar un règim visual total davant la població. A mitjan segle XX, la construcció d'un hospital com un bloc compacte ja era possible gràcies al desenvolupament de les tècniques antisèptiques. Superat el temor del contagi, la nova arquitectura hospitalària es va construir agrupant especialitats de manera vertical i aplicant-hi criteris de racionalització econòmica, tant perquè exigia menys terreny de construcció com perquè representava un estavi en calefacció, enllumenat o neteja. Tanmateix, aquest hospital no va obtenir el suport professional ni públic fins al 1970. Lluny de la ciutat i mal comunicat, a més d'estar escassament dotat, inicialment no va poder competir amb el Clínic i Sant Pau, on els metges de més prestigi hi havien fet carrera.

Barraquisme, lluites veïnals i transformació hospitalària a Barcelona

Des de mitjan segle XX, la intensa onada immigratòria es va traduir en un nou creixement de la ciutat, fet que va afavorir el fenomen del barraquisme: aglomeracions humanes sense serveis i en condicions d'absoluta misèria. Aquests espais es van convertir també en objecte d'atenció mèdica pels anomenats pediatres socials —metges cristians compromesos amb la transformació de les condicions de vida dels immigrants—, liderats pel metge Pere Calafell i la seva germana Mercè.

Des de la dècada de 1960, un creixement especulatiu caracteritzat per uns serveis urbans insuficients —clavegueram, aigua corrent, enllumenat, transport, escoles, etc.— va estimular l'aparició d'associacions de veïns a barris populars, a nuclis barraquistes i als polígons perifèrics que també compartien la lluita per aconseguir nous equipaments sanitaris. Entre d'altres, cal recordar les mobilitzacions perquè s'obriessin nous ambulatoris —com el de la Guineueta (1967) a Nou Barris—; per coordinar i racionalitzar en sectors les urgències mèdiques dels hospitals i els dispensaris de tota la ciutat (1976-1977), o pels primers centres de planificació familiar, com el de Torre Llobeta (1978).

Manifestació per reclamar millores en sanitat i en polítiques d'habitatge. Dècada de 1970. Arxius Kim Manresa

Durant la dècada dels seixanta s'imposà un model centrat en l'hospitalització, amb la curació del pacient com a objectiu principal, més que en la medicina preventiva i comunitària. Calia reformar els hospitals i fer-los més eficients, cosa que implicava introduir-hi una divisió laboral en forma de serveis mèdics i assistencials fonamentada en criteris de racionalitat gencial. Aquesta nova organització interna permeté que s'hi fés formació sanitària especialitzada amb la creació del programa de metgers interns residents (formació MIR). A Catalunya, l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau va ser el primer que es va reformar seguint aquests nous criteris. L'any 1966, gràcies al metge Carles Soler Durall, ràpidament el van seguir els hospitals de la Seguretat Social i l'Hospital Clínic. Els hospitals privats no van restar al marge de la necessitat de fer-hi aquestes reformes organitzatives i arquitectòniques. Es van construir dos edificis emblemàtics de l'arquitectura hospitalària privada de Barcelona, la Clínica de Nostra Senyora del Pilar i l'Hospital del Sagrat Cor —el 1962 i el 1965, respectivament—, per propiciar la flexibilitat en la circulació i els usos mèdics.

Fou a partir d'aleshores quan els hospitals començaren a ser percebuts com un recurs assistencial obert a tota la comunitat i per a tota classe de malalts. També s'integraren dins d'una xarxa de coordinació funcional i esgotada, que exigia l'aplicació d'uns criteris d'homologació per garantir la qualitat i la racionalitat de l'oferta de serveis.

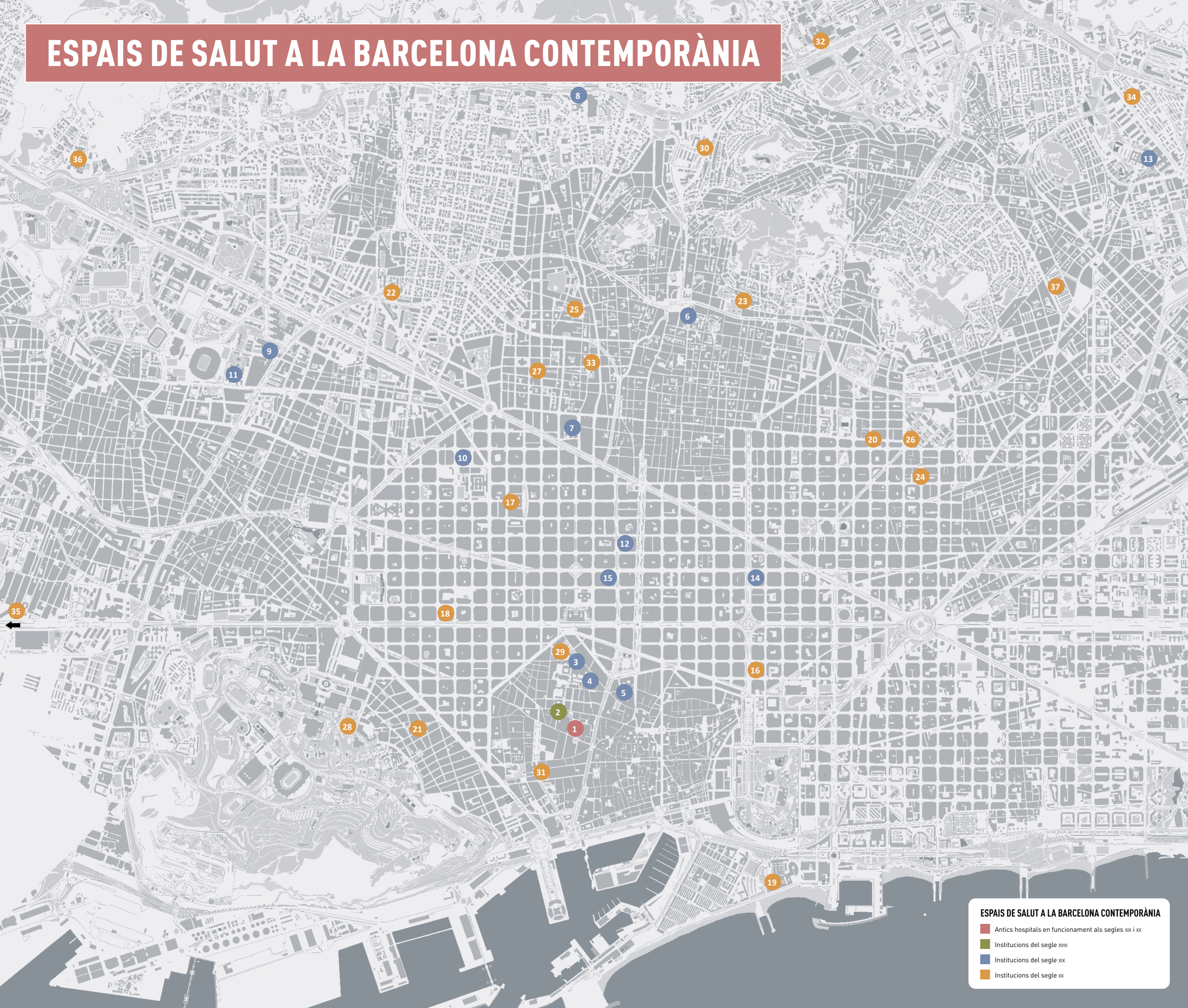
Un país nou: la dècada del 1980

L'any 1979, l'Estat va començar a traspassar competències en matèria de sanitat a la Generalitat de Catalunya. Arran de les característiques particulars de la xarxa assistencial catalana, la Generalitat va haver de concertar el proveïment dels serveis hospitalaris amb institucions privades. Per això, el 1985 es va crear la Xarxa Hospitalària d'Utilització Pública (XHUP), en què els grans hospitals de Barcelona esmentats, i també els de l'àrea metropolitana —com l'Hospital de Bellvitge (inaugurat el 1972 i ubicat a l'Hospital de Llobregat), l'Hospital de Sant Joan de Déu (situat a Esplugues de Llobregat des del 1973) o l'Hospital Germans Trias i Pujol (inaugurat el 1983 a Badalona)— van esdevenir centres de referència per a tota la població de Catalunya gràcies al seu grau de complexitat i especialització. Dins d'aquest context, l'Ajuntament de Barcelona va crear l'Institut Municipal d'Assistència Sanitària el 1983 per gestionar tots els seus recursos assistencials: des dels hospitals del Mar i de l'Esperança fins als centres d'atenció primària, de planificació familiar i geriàtrics, i també els centres docents i de recerca.

Vista aèria de l'Hospital del Mar. Barcelona, 1970. Arxius FMHMC

ESPais DE SALUT A LA BARCELONA CONTEMPORÀNIA

ESPais DE SALUT A LA BARCELONA CONTEMPORÀNIA

- Antics hospitals en funcionament als segles XIX i XX
- Institucions del segle XVIII
- Institucions del segle XIX
- Institucions del segle XX

ANTICS HOSPITALS EN FUNCIONAMENT ALS SEGLES XIX I XX

1 Hospital de la Santa Creu, 1401
C. de l'Hospital, 56

© AFB

INSTITUCIONS DEL SEGLE XVIII

2 Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona, 1764
C. del Carme, 47

© ARXIU CC-BY

13 Institut Mental de la Santa Creu, 1889
Plaça Major de Nou Barris (es conserva l'església, actual centre cívic)

© FMHMC

14 Hospital de Nens Pobres, 1890
C. Consell de Cent, 437

© FMHMC

15 Clínica Fargas, 1893
C. Rambla de Catalunya, 47

© FMHMC

26 Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 1929
C. de Sant Antoni Maria Claret, 167

© FMHMC (Fons Carles Hervàs)

27 Clínica Barraquer, 1934
C. Muntaner, 314

© Arxiu Barraquer

33 Clínica de Nostra Senyora del Pilar, 1962
C. de Balmes 271

© FMHMC

34 Ambulatori de la Guineueta, 1967 (actual CAP Guineueta)
Passeig de Valldaura, 135

© MIU

INSTITUCIONS DEL SEGLE XIX

3 Hospital Militar*, 1843
C. de Tallers, 77

© AFB

4 Casa Provincial de Maternitat i Exposit*, 1853
C. de les Ramel·leres, 17

© MIU

5 Casa de Locos del metge empresari Antoni Pujadas*, 1850
C. de la Canuda, 31

© Arxiu Joan Vendrell

6 Manicomi de Nova Betlem*, 1857
C. Torredemaldà, 1

© AHCB

7 Frenopàtic de Gràcia*, 1863
C. Tuset (amb carrer de La Granada del Penedès)

© AHCB

8 "Institut Psiquiàtric" Nova Betlem*, 1872
C. Quatre Camins, 95 (antic C. de Nova Betlem, 36; actual Pl. de la Ciència)

© FMHMC

9 Institut Frenopàtic Dolça i Llorach, 1874
C. Sabino Arana, 5. (actual c. de Mejía Lequerica i Gran Via de Carles III) (se'n conserva part de la façana)

© CRAIUB

10 Hospital del Sagrat Cor, 1878
C. Viladomat, 288

© AFB

11 Maternitat, 1883
Travessera de les Corts, 131

© FMHMC (Fons Carles Hervàs)

12 Clínicum Casa de Curació Quirúrgica del Dr. Cardenal, del Dr. Salvador Cardenal, 1888
Passatge de Mercader, 13-15 (es conserven els finestrals dels antics quiròfans i l'estructura de la façana original)

© AHCB

INSTITUCIONS DEL SEGLE XX

16 Dispensari Blancs de la Caixa de Pensions
Passeig de Sant Joan, 20

© FMHMC

17 Hospital Clínic, 1907
C. de Vilarroel, 170

© AFB

18 Casa de Lactància, 1913
C. Gran Via de les Corts Catalanes, 477

© AFB

19 Hospital d'Infecciosos, després de Nostra Senyora del Mar, 1914
Passeig Marítim, 25

© FMHMC

20 Palau de la Mutualitat, l'Aliança, 1917
C. de Sant Antoni Maria Claret, 135

© FMHMC (Fons Carles Hervàs)

21 Dispensari antituberculós*, 1918
C. de Radas

© FMHMC

22 Clínica Corachán, 1921
C. de Buïgas, 19

© FMHMC

23 Hospital d'Incurables, després de l'Esperança, 1924
Avinguda del Santuari de Sant Josep de la Muntanya, 12

© AFB

24 Hospital de la Creu Roja, 1924
C. del Dos de Maig, 301

© AFB

25 Institut Policlínic Plató, 1926
C. de Plató, 21

© FMHMC

28 Institut Clínic de Montjuïc, 1937
Hospital de Sang n. 18. Passeig de Santa Madrona, 45 (antic pavelló de la Caixa de Pensions, actual Institut Cartogràfic i Geogràfic de Catalunya)

© ICCG

29 Dispensari Central Antituberculós, 1938
Actual CAP Dr. Lluís Sayé. C. de Torres i Amat, 8

© FMHMC

30 Hospital Militar, 1942
Actual Parc Sanitari Pere Virgili, 2003. Avinguda de Vallcarca, 169

© AFB

31 Centre Quirúrgic Municipal Peracamps, 1947
Avinguda Drassanes, 13-15

© FMHMC (Fons Carles Hervàs)

32 Residència Sanitària Francisco Franco, 1955
Actual Hospital de la Vall d'Hebron. Passeig de la Vall d'Hebron, 119

© FMHMC

35 Hospital Prínceps d'Espanya, actual Hospital de Bellvitge, 1972
C. Gran Via de les Corts Catalanes / C. de la Feixa Llarga, s/n. L'Hospitalet de Llobregat

© ICIC

36 Hospital Sant Joan de Déu, 1973
Carretera d'Espulgues / Passeig de Sant Joan de Déu, 2. Espulgues de Llobregat

© FMHMC (Fons Carles Hervàs)

37 Centre de Planificació Familiar de Torre Llobeta, 1978
Plaça de Torre Llobeta

© MIU

* Ja no existeixen.